

УДК 37.01:378

ПЕДАГОГІЧНА СУПЕРВІЗІЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ДУАЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Олексін Ю.П., Якубовська С.С.

Національний університет водного господарства та природокористування

В статті проаналізовано дуальне навчання як форму практико-орієнтованої професійної освіти; окреслено умови та перспективи його впровадження в Україні; визначено педагогічну супервізію як важливий елемент індивідуалізації навчання в процесі впровадження дуальної освіти, підготовки висококваліфікованих фахівців для різних сфер діяльності

Ключові слова: дуальне навчання, педагогічна супервізія, індивідуалізація навчання, теоретичне навчання, практичне навчання.

Постановка проблеми. Актуальною проблемою організації сучасного освітнього процесу є впровадження такої форми практико-орієнтованої професійної освіти як дуальне навчання. Адже вирішення проблеми модернізації та реформування вищої освіти є гострою необхідністю. Впровадження системи дуальної підготовки фахівців відкриває нові перспективи в підвищенні ефективності професійної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему впровадження дуальної освіти вивчали такі вчені, як Бойчевська І.Б., Терещенкова Є.В. Питання педагогічної супервізії знайшли відображення в працях Сухової О.І., Жітвай С.А., Пришляк О.Ю.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На жаль, слід зазначити, що в практиці професійної підготовки педагогічне супервізорство не набуло широкого застосування. А тому потребує всебічного вивчення, зокрема, як елементу індивідуалізації дуального навчання.

Формулювання цілей статті. Метою статті є теоретичне обґрунтування дуального навчання як форми практико-орієнтованої професійної освіти та педагогічної супервізії як важливого елементу індивідуалізації навчання в процесі впровадження дуальної освіти, підготовки висококваліфікованих фахівців для різних сфер діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конкурентноспроможність будь-якої держави на світовому ринку та якість життя її населення напряму залежить від рівня професійної підготовки кадрів. Одним із провідних світових лідерів у сфері підготовки кваліфікованих кадрів на сьогодні виступає Європейський Союз, який завдячує цьому дуальній системі професійної освіти і навчання [2].

Основне завдання упровадження елементів дуальної форми навчання – усунути основні недоліки традиційних форм і методів навчання майбутніх кваліфікованих робітників, подолати розрив між теорією і практикою, освітою й виробництвом та підвищити якість підготовки кваліфікованих кадрів із урахуванням вимог роботодавців у рамках нових організаційно-відмінних форм навчання [2].

Термін «дуальна система» (від лат. dualis – подвійний) був введений у педагогічну термінологію в середині 60-х років минулого століття у ФРН – як нова, більш гнучка форма організації професійного навчання. Дуальність як методоло-

гічна характеристика професійної освіти передбачає узгоджену взаємодію освітньої та виробничої сфери з підготовкою кваліфікованих кадрів певного профілю в рамках організаційно-відмінних форм навчання [2].

Досвід розвитку освітніх систем таких країн як Швеція, Велика Британія, Німеччина, Японія вказує на необхідність інтеграції освітнього процесу і практики, яка є основою високоякісної підготовки кваліфікованих фахівців. Німеччина стала першою країною, що використовує принципи дуальної системи освіти більше 15 років. Здійснення навчального процесу йде шляхом синтезу виробничої діяльності в якості стажера (учня) і вивчення теоретичної частини в установі освіти. Крім того, відбувається поетапне ускладнення навчальних і практичних завдань. Відомо, що професійна освіта Німеччини хоча і є децентралізованим, однак вибудовується відповідно до визначеного стандарту. У Німеччині з 1981 року діють такі законодавчі акти як «Про сприяння професійній освіті» (описує інструменти регулювання в питаннях планування та статистичних даних професійної освіти), «Закон про охорону праці молоді» (обґрунтовує заходи захисту для молоді, що студіює), «Договір про професійне навчання». Професійне навчання суворо відповідає Переліку професій, який в даний час скоротився з 600 (за даними на 1971 р.) до 380 професій. Скорочення кількості професій відбулося у зв'язку з інтеграцією підготовки фахівців за схожими напрямками діяльності [6].

Слід зазначити, що назва професій, сукупність знань, умінь і навичок, необхідних для їх засвоєння, а також типовий навчальний план і підсумкові атестаційні вимоги розробляються і узгоджуються міністром освіти і науки спільно з міністром конкретної галузі промисловості. Розроблені документи є правовою основою і носять обов'язковий характер. Крім того держава намагається компенсувати витрати підприємства на професійну освіту. Фінансові інвестиції в систему дуальної підготовки фахівців в Німеччині становлять приблизно тридцять мільярдів євро. Більшість підприємств за допомогою дуальної освіти забезпечують себе кваліфікованими кадрами, які відповідають конкретним вимогам і запитам роботодавців, що дозволяє економити на витратах при пошуку, підборі, адаптації фахівців [6].

Професійна освіта Німеччини, як зазначає дослідниця І.Б. Бойчевська, високо цінується

в усьому світі та функціонує на основі Закону про професійну освіту, який був прийнятий у 1969 році, де під професійною освітою розуміють професійні вищі спеціалізовані навчальні заклади (Fachhochschulen) [1]. В межах дуальної підготовки держава контролює шкільну частину професійного навчання у професійній школі, а торгово-промислові й ремісничі палати – навчання на виробництві. Проте основну роль у підготовці робітників відіграє не держава, а приватний капітал. Для навчання за дуальною системою професійної освіти випускники шкіл звертаються до місцевих відомств з праці або ж встановлюються контакти з підприємствами. Відбір учнів роблять підприємці. Прийом учнів відбувається після екзамену й спеціального тестування, вивчення атестату, бесіди з психологом. Велике значення надається перевірці на «соціальне співробітництво». Навчання в дуальній системі починається з укладення «Договору про виробниче навчання» між майбутнім учнем та власником підприємства. Вищезгаданий договір визначає: мету навчання, вид трудової діяльності після закінчення навчання, спосіб, зміст, початок та тривалість навчання, навчальні заходи поза підприємством, тривалість робочого дня, тривалість випробувального терміна, розмір та терміни виплати зарплати, тривалість відпустки, умови, за яких договір може бути розірваний. Договір має гарантувати планомірне та раціональне навчання за обраною професією та захищати учня від незаконних дій з боку власника підприємства [1]. Нагляд за виробничим навчанням, проведення іспиту та присвоєння робочої кваліфікації здійснюють торгово-промислові палати, які реєструють договори про виробниче навчання й зобов'язані встановлювати чи має підприємство кадри й умови, які забезпечують повноцінне навчання. Отримуючи професійну освіту на підприємствах, молодь на практиці набуває навички для їхнього подальшого застосування. Це, враховуючи й оптимальну передачу професійного досвіду, означає й зовсім інший ступінь професійної соціалізації, ніж у школі: молоді люди проходять перевірку й навчаються підтримувати свою позицію у виробничих умовах, а також в реальних життєвих ситуаціях. Підприємства виграють від системи дуальної підготовки ще й тому, що після закінчення навчання робітників можна відразу залучати до виробництва, тобто відпадає необхідність тривалого введення у справу. Згідно з даними Г. Брауна (G. Braun), віце-президента Федерального об'єднання німецької спілки роботодавців, більш ніж 24 000 німецьких підприємств співпрацюють з вищими навчальними закладами у межах дуальної освіти. Представники підприємств залучаються до роботи комісій з акредитації ВНЗ з метою перевірки якості освіти та надання практичних порад щодо покращення освітніх послуг [1]. Таким чином, німецька система дуальної професійної освіти має велику історію успішного розвитку, визнана на міжнародному рівні та є передумовою економічної продуктивності країни, адже успішна професійна освіта призводить до збільшення шансів в майбутньому як для молоді, так і для економіки. Введення цієї системи дало новий поштовх для розвитку таких країн, як Південна Корея

і Китай, де в ній задіяно близько 33% учнів. Дуальна освіта в Німеччині надає найкращі можливості для отримання кваліфікації, так як є основним джерелом формування молодого покоління кваліфікованих робітників й завдяки тісному зв'язку зі сферою праці забезпечує оптимальний старт до трудового життя [1].

Які ж передумови впровадження дуальної освіти в Україні? Проаналізувавши нормативні документи Уряду, Міністерства освіти і науки України, ми виявили, що підставами для впровадження елементів дуальної системи навчання в Україні є:

- Закон України «Про освіту»;
- Середньостроковий план пріоритетних дій уряду на період 2017–2020 р.р., розділ III «Розвиток людського капіталу», підрозділ 8: «Модернізація професійно-технічної освіти»;
- Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.03.2015 № 298 «Про впровадження елементів дуальної системи навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників» [2].

Таким чином, в Україні вже розпочато експеримент із запровадження елементів дуальної системи навчання, який вніс такі зміни в організацію навчально-виробничого процесу експериментальних навчальних закладів:

- зміна співвідношення навчального часу: теоретичне навчання – 30%, виробниче навчання та виробничі практики – 70% навчальних годин;
- запровадження блочно-модульної побудови навчального процесу: опанування базового модуля на базі закладу освіти, а потім чергування: модуль теорії (1-2 тижні) на базі закладу професійної (професійно-технічної) освіти / модуль практики (4-8 тижнів) на базі підприємств, установ, організацій;
- оцінювання результатів навчання – відповідно до реальних показників професійної підготовки, підтвердженої в умовах виробництва [2].

Які перспективи впровадження дуальної форми навчання в Україні у 2017–2020-х роках?

У 2017–2018 навчальному році МОН України розпочало впровадження елементів дуальної форми навчання в 52 закладах професійної (професійно-технічної) освіти в 25 регіонах за 54 професіями; внесло зміни до змісту освіти та графіка навчально-виробничого процесу відповідно до запитів роботодавців з урахуванням вимог державних стандартів з конкретних робітничих професій; розробило 19 проектів освітніх стандартів на основі компетентнісного підходу та блочно-модульної побудови навчального процесу; розпочало тісну співпрацю із роботодавцями з метою розширення кількості закладів професійної (професійно-технічної) освіти, переліку професій для запровадження елементів дуальної форми навчання у 2018–2019 н.р. у понад 100 закладів освіти та збільшення переліку робітничих професій, за якими здійснюється підготовка з елементами дуальної форми навчання [2].

Основними принципами, які лежать в основі системи дуальної освіти, є: паритетність гуманістичних і ціннісних орієнтирів, компетентнісний підхід, становлення і розвиток професійної діяльності і соціально-професійних відносин.

Аналіз досліджень з проблеми запровадження дуальної освіти дозволив виявити сукупність переваг цієї форми професійної освіти. За дуаль-

ної системи в освіту залучаються як навчальні заклади, так і виробничі підприємства, фірми, організації. Програми дуальної системи освіти інтегрують в собі теорію і апробовані на практиці ноу-хау. Змістовий сенс перетворень полягає в тому, що освіту студенти отримують одночасно в двох навчальних закладах: університетах та інститутах – теоретичну частину, а на виробництві практичну [6]. Дуальна система на відміну від традиційної передбачає під час усього періоду навчання чергування теорії і практики, що призводить до результативності і ефективності використання отриманих знань і навичок. Від професійного шкільного навчання система дуального освіти відрізняється ще й тим, що більша частина навчального тижня присвячена практиці на підприємстві, а менша (1-2 дні) – ВНЗ. Як правило, дуальна система освіти використовується в технічній, соціально-економічній сферах, охоплюючи також будівельні та інженерні напрямки [6].

Терещенкова Є.В. виділяє ще такі переваги дуальної освіти, як оцінювання стажиста безпосередньо потенційним роботодавцем, великий відсоток працевлаштування, максимальне наближення до запитів виробництва, відпрацювання практичних навичок вирішення виробничих завдань, високий ступінь мотивації отримання знань, зниження навантаження на бюджет [6].

Практичний досвід реалізації дуальної системи освіти в Німеччині показує, що більша частина напрямів підготовки майбутніх фахівців регламентується угодою між соціальними партнерами, регіонами та державою. Підготовка фахівців того чи іншого профілю базується на запитах і вимогах кадрового ринку, що дозволяє забезпечити молоді професійну мобільність і конкурентоспроможність. Період навчання варіюється до 3 років. Стажери (учні), які проходять практичну частину навчання на підприємстві, отримують заробітну плату. Система фінансується за рахунок держави і підприємств. Компетенцією держави є навчання на підприємстві, а в компетенцію регіону входить навчання в професійному ВНЗ. Підприємство повністю забезпечує процес навчання сучасним обладнанням, що відповідає вимогам техніки. Великі підприємства і організації можуть дозволити собі навчання у власних лабораторіях і майстернях, дрібні – на робочих місцях. Початкова стадія навчання безпосередньо пов'язана з проходженням виробничої практики, і, як наслідок, випускник вищого навчального закладу здатний продемонструвати потенційному роботодавцю багаторічний практичний досвід діяльності за обраним професійним профілем. Студент, який навчається за дуальною системою фінансово найбільш незалежний в силу того, що має заробітну плату вже в період навчання, хоча і невелику. Однак слід зазначити, що він витрачає на вивчення теорії менший період часу, ніж ті, хто навчався за традиційною системою професійної освіти [6].

Для дуального освіти характерна можливість фінансування з декількох джерел; безперечно, що лівову частку витрат має взяти на себе держава. Основним призначенням джерела недержавного фінансування повинно стати створення новітніх навчальних лабораторій, майданчиків, майстерень з високим рівнем технічного і ресурсного оснащення для навчання.

Українські урядовці вбачають в дуальній освіті такі позитивні сторони, як:

- організація співпраці політиків, бізнесу, соціальних партнерів;
- розробка законодавчого підґрунтя для визнання національних стандартів якості професійної освіти;
- навчання учнів під час трудової діяльності;
- залучення кваліфікованого персоналу з виробництва до педагогічної діяльності (інструктори, викладачі);
- здійснення інституційних досліджень і консультування (моніторинг якості надання освітніх послуг у сфері професійної освіти, оновлення освітніх стандартів);
- врахування конкретних запитів підприємств до змісту та якості професійної освіти [2].

До серйозних недоліків дуальної системи освіти є те, що в навчальному плані на поглиблене вивчення дисциплін відводиться недостатня кількість годин через інтенсивність організації навчання. Канікулярний час в учнів відсутній, проте їм надається певна кількість рахунків відпустки.

Крім того, в процесі реалізації дуальної підготовки фахівців слід врахувати недостатність індивідуального підходу в організації навчання, який передбачає розробку освітньої траєкторії для конкретного учня, студента [6].

Одним з необхідних елементів індивідуального підходу в дуальному навчанні, на нашу думку, є педагогічна супервізія як ефективна колегіальна форма професійного розвитку фахівців-початківців, за якої більш досвідчені наставники діляться з ними своїми знаннями та досвідом впродовж певного періоду часу. Зазвичай, наставництво здійснюється висококваліфікованим фахівцем, який виступає у ролі активного слухача/спостерігача та виконує такі функції: слідкує за роботою колеги-початківця, спрямовує його діяльність, ділиться інформацією, відповідає на питання, робить зауваження та надає поради і ресурси, які допомагають фахівцю-початківцю професійно зростати, осмислювати свою діяльність та приймати відповідні рішення.

Дослідниця Пришляк О.Ю. зазначає, що з розвитком нових технологій американські вчені Дж. Ейсенман та Х. Торнтон запропонували нову форму наставництва – «теленаставництво», що здійснюється у мережі Інтернет з учителями першого року викладання [4].

Педагогічна супервізія є новим методом роботи з майбутніми початківцями, завдяки якому можливий розвиток професійної компетенції фахівців. Однак, слід звернути увагу на те, що в даний час в практиці професійної підготовки супервізорство не використовується досить широко. На це вказує такий факт: відсутність інституту супервізії і, отже, таких фахівців в галузі освіти [3].

Супервізія може проводитися як в підрозділах ВНЗ, що забезпечують всі види діяльності студентів, так і в сторонніх організаціях, основна діяльність яких зумовлює наявність об'єктів і видів професійної діяльності студентів і забезпечені необхідним кадровим та науково-професійним потенціалом. Функції викладача-супервізора в роботі з майбутніми фахівцями обумовлені необхідністю швидкої адаптації студентів як до навчального процесу ВНЗ, так і надання допомоги в практичній

діяльності. Функції викладача-супервізора реалізуються при роботі як з групою, так і з окремими студентами. Особливості виконання тих чи інших функцій залежать від змісту діяльності викладачів і студентів, а також від індивідуальних особливостей і переваг кожного майбутнього фахівця [5].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку. Новий підхід до системи професійної освіти дозволить забезпечити якісну підготовку висококваліфікованих фахівців майбутнього. Саме тому необхідно сприяти подальшому розвитку експорту елементів дуальної форми підготовки кваліфікованих кадрів та прискорити запровадження її елементів у систему професійної (професійно-технічної) освіти України.

Так як основна змістовна концепція дуальної системи професійної освіти базується на посиленні практичної спрямованості при підготовці фахівців через синтезування навчального та виробничого процесів, на нашу думку, використання педагогічної супервізії з метою індивідуалізації навчання в процесі впровадження дуальної освіти дозволить підготувати висококваліфікованих фахівців для різних сфер діяльності та істотно збільшить можливість професійної мобільності випускників навчальних закладів.

Перспективними, на нашу думку, є дослідження педагогічних умов застосування педагогічної супервізії як елементу індивідуалізації дуальної освіти.

Список літератури:

1. Бойчевська І.Б. Особливості професійного навчання в межах дуальної системи освіти в Німеччині / І.Б. Бойчевська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.udpu.org.ua>.
2. Дуальна система Німеччини / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nmcpto.sumy.ua/wpcontent/uploads/2017/04/Дуальна-система-Німеччини.pdf>.
3. Житвай С.А. Супервізія як метод супроводу діяльності педагогів / С.А. Житвай [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sibac.info/conf/pedagog/lxv>.
4. Пришляк О.Ю. Професійний розвиток педагогів у США і ФРН / О.Ю. Пришляк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua>.
5. Сухова О.І. Роль супервізії у формуванні професійних компетенцій бакалаврів психолого-педагогічної освіти / О.І. Сухова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article>.
6. Терещенкова Є.В. Дуальна система освіти як основа підготовки фахівців / Є.В. Терещенкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://e-koncept.ru/2014/14087.htm>.

Олексин Ю.П., Якубовская С.С.

Национальный университет водного хозяйства и природопользования

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СУПЕРВИЗИЯ КАК ЭЛЕМЕНТ ИНДИВИДУАЛИЗАЦИИ ДУАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ

Аннотация

В статье проанализировано дуальное обучение как форма практико-ориентированного профессионального образования; обозначены условия и перспективы его внедрения в Украине; определено педагогическую супервизию как важный элемент индивидуализации обучения в процессе внедрения дуального образования, подготовки высококвалифицированных специалистов для различных сфер деятельности

Ключевые слова: дуальное обучение, педагогическая супервизия, индивидуализация обучения, теоретическое обучение, практическое обучение.

Oleksin Yu.P., Jakubowski S.S.

National University of Water and Environmental Engineering

PEDAGOGICAL SUPERVISION AS AN ELEMENT OF INDIVIDUALIZATION OF DUAL TRAINING

Summary

The article analyzes dual training as a form of practice-oriented vocational education; conditions and prospects of its introduction in Ukraine are outlined; the pedagogical supervision is defined as an important element of the individualization of training in the process of introduction of dual education, the training of highly qualified specialists for various fields of activity.

Keywords: dual training, pedagogical supervision, individualization of training, theoretical training, practical training.